

FRAN LEVSTIK

Martin Krpan från Vrh

ILLUSTRATIONER:
TONE KRALJ

ÖVERSÄTTNING:
TORSTEN SJÖFORS

NYDEÅ FÖRLAG

Uttal av vissa slovenska bokstavstecken:
c som i tsar, č som i uppsvenskt rutsch,
š som i uppsvenskt sked, z som i bzzz,
ž som i franskt jour; i vissa namn,
såsom Vr^h, kan r vara vokaliskt.

I båda namndelarna i Martin Krpan
ligger betoningen på andra stavelsen:
Martín Krpán.

Martin Krpan från Vr^h
ISBN 91-975443-0-2

Originallets titel: Martin Krpan z Vr^{ha}
Copyright © MLADINSKA KNJIGA ZALOŽBA, 1997
Biografier: Torsten Sjöfors, Nydeå Förlag
Grafisk form: Daniel Sjöfors, Blå Huset
Satt med Adobe Jenson Pro
Tryckt hos Kristianstads Boktryckeri AB, Kristianstad 2004

Nydeå Förlag
Nyteboda, Pl 2210
280 70 Lönsboda
Telefon 0479 - 500 58

Om författaren

FRAN LEVSTIK föddes 1831 i en by tre mil sydöst om Ljubljana, i dåvarande Österrike. Efter gymnasiestudier i Ljubljana påbörjade han i Mähren teologiska studier, vilka han dock, på grund av en diktsamling som gav honom mothåll på högre ort, snart måste avbryta. Som privatstudent vid universitetet i Wien kom han i kontakt med den serbiske språkreformatorn och folklivsforskaren Vuk Karadžić och återvände så till sin hemprovins, där han i många år drog sig fram som informator. Under 1860-talet innehade han diverse befattningar – han var sekreterare på en läsesal i Trieste, medarbetare i en tidning i Sloveniens inland, sekreterare hos *Matica slovenska* (ett nationellt kultur- och litteratursällskap), redaktör för en tysk-slovensk ordbok. Efter en sejour som tidsskrifts- och tidningsmedarbetare erhöll han, 1872, fast anställning som skrivare

– scriptor – vid Lyceibiblioteket i Ljubljana, en tjänst som han innehade fram till sin död 1887.

Sin skönlitterära debut begick han under pseudonym 1849 med dikten *Želje* ('Önskingar'), följt av en mångfald dikter, noveller, dramascener, satirer, recensioner, humoresker, översättningar m.m., publicerade i tidskrifter och tidningar. Separat utkom endast en volym, 1869; vid hans död förelåg, i manuskript, en diktsamling.

Martin Krpan z Vr^{ha} (eller enligt den tidens stavning: *Martin Kerpan z Ver^{ha}*) publicerades i tidskriften *Glasnik slovenski* den 1 och 15 juli 1858. Han ville genom denna berättelse åstadkomma ett exempel på hur ett folkloristiskt motiv litterärt kunde gestaltas i realistiska bilder med djup nationell och allmänmänsklig innebörd. I och med att, efter Levstiks död, dennes samlade verk utgavs 1891–1895, kom uppmärksamheten att falla även på berättelsen om Martin Krpan. Denna kom så småningom att publiceras separat i åtskilliga slovenska utgåvor. I S:t Petersburg utgavs berättelsen i rysk översättning redan 1888, året efter författarens död. Om man sätter en hitre gräns vid mitten av 1900-talet verkställdes översättningar, helt eller delvis, dessutom till följande språk: engelska, esperanto, italienska, makedonska, serbokroatiska, slovakiska, spanska (i Buenos Aires), tyska (år 1893) och ungerska.

För nästan jämnt hundra år sedan, 1905, omgestaltade en man vid namn F. Govekar berättelsen till ett drama i fem akter – kanske något att ihågkomma år 2005?

OM ILLUSTRATÖREN: SE SIDAN 32

Močilar har ibland förtälat en del för mig om gångna tider – om hur folk levat och hur de haft det i både det ena och det andra. På en bänk i lindens skugga berättade han en gång följande för mig:

I Notranjsko ligger det en by vid namn Vrh. I denna lilla by bodde fordom Krpan, en storvuxen och stark man. Han var så stor att hans like knappast stod att finna. Något bekymmer för arbete hade han ej; han sysslade med att, på sitt sto, frakta engelskt salt från kusten, vilket redan

på den tiden var strängt förbjudet. Gränspoliserna hade honom under uppsikt för att i bakhåll ertappa honom; öppen strid med honom vågade de sig ej på, precis som sedermera med Štempíhar. Krpan smet alltid undan och såg till att de ej kunde komma honom inpå livet.

Det var vinter, och snön låg djup runt omkring. Bara en trång hålväg hölls till nöds öppen, från by till by, ty då fanns ännu ej sådana vägar som idag. Nu för tiden är det förstås helt annorlunda; nu har vi – tack och lov – väg till varenda kåltäppa. Så hände sig att Krpan i den trånga snövägen höll på att frakta några

hundra skålpund salt på sitt sto; då hörde han bjällerklang från ett fint ekipage framåt vägen; i vagnen satt kejsar Jan ez, som just var på väg till Trieste. Krpan var från landet och kände därför ej igen den han mötte; lång tid att se sig om fanns inte; att blotta huvudet hanns ej med, så han tog genast stoet och lyfte henne tillika med packningen åt sidan för att vagnen ej skulle välta. Tror ni männe han behövde lång tid på sig för detta? Icke – det var som för en annan att flytta undan en stol.

När kejsaren såg detta gav han order till kus-

ken att hålla inne hästarna. När det var avklarat frågade han den starke karlen: "Vem är väl du?"

Han gav honom till svar: "Jag heter Krpan och hör hemma i Vrh, heliga Trefaldighet, två timmars väg härifrån."

"Och vad för last är det du har?" frågade kejsaren vidare.

Krpan tänkte i hast efter och sade: "Ja, vad då? Fnöske, och så har jag tagit med några slipstenar också, min herre."

Kejsaren förundrade sig häröver och sade: "Om det är slipstenar, varför är de då i säckar?"

Krpan behövde ej fundera länge utan svarade prompt, såsom var och en som vet vad han gör: "Jag är rädd att de kan bli frostsprängda; därför har jag virat in dem i halm och stoppat dem i säck."

Kejsaren, som väl fattat sympati för den starke karlen, sade vidare: "Du har nog klart för dig hur man handskas med dylika ting. Och det här med att du så lätt lyft undan hästkraken? Jo, dåligt hull har den, bara skinn och ben."

Krpan grimaserade lite och sade: "Jag vet att era hästar har bättre hull; kanhända utfodras

inte mina ston som fyrspannet här. Och, min herre, vad det här lyftet angår hoppas jag vara i stånd att bära två sådana ston två timmars väg, och mer till om det kniper."

Kejsaren tänkte för sig själv: Detta måste jag komma ihåg – och så gav han kusken order om fortsatt färd.

Så förflöt ett år och väl det. Krpan höll som vanligt på med sin hantering på höjder och i dalar. Och så hände sig att en fasanfull jätte vid namn Brdàvs anlände till Wien. Likt Pegam på

sin tid utmanade han alla kämpar i vårt kejsarrike till envig. Inte heller kejsaren hade stridsmanskaps dugde, och därför kunde han säga: det finns ingen som rör på honom; blotta åsynen av honom har varit mer än nog. Jätten var skoninglös; varenda en han kuvat dräpte han. – Så började tankarna kretsa i kejsarens huvud: "Ack ack, se bara! Vad ska jag ta mig till om Brdavs inte kuvas? Han har redan tagit död på alla mina bårdaste herremän! Det är ju rent som förgjort att ingen kan rå på honom." Sålunda ojade sig kejsaren; men kusken hörde honom. Han trädde då fram med stor underdanighet, såsom det höves inför en sådan herre, och sade: "Ers kejsarlighet! Kan Ni inte dra Er till minnes vad som hände i förrfjor vintras nära Trieste?"

Kejsaren sporde en aning buttert: "Vad då för

något?" Kusken svarade: "Den där Krpan, han som handlade med fnöske och slipsten, minns Ni inte hur han lyfte undan ett sto i snön som om han ställt en skål på bordet? Kan inte Krpan rå på Brdavs, så kan ingen annan heller, det säger jag Er."

"Så är det", sade kejsaren, "Vi måste omedelbart sända bud efter honom."

De skickade en stor, fin droska att hämta Krpan. Han hade just då lastat på en del salt framför sin stuga; gränspoliserna var fullt på det klara med att det var affärer på gång. De trängde på och började ta itu med honom; femton man var de. Men de förskräckte honom inte; han måttade med blicken, tog fatt i den förste och massakrerade med honom de andra så att de hals över huvud tog till flykten. Detta utspe-

lade sig just när den nya, fina, med fyra hästar förspända droskan kom farande. Ut trädde den kejsarlige budbäraren, vilken åsett allt vad som skett, och yttrade med en gång: "Redan nu vet jag att jag hittat rätt. Du är Krpan från Vrh av heliga Trefaldighet, eller hur?"

"Krpan är jag," sade denne, från Vrh också, av heliga Trefaldighet med. Men vad önskas? Om ni traktar efter salt råder jag er att ta det lugnt; femton man starka var de, men jag lät mig, gudilov, inte skrämmas. Det kommer jag inte heller att göra för någon ynka stackares skull."

Budbäraren, som helt visst inte hade en aning om vad som menades med salt, sade då: "Läs genast in stoet i stallet, och sätt fort på dig finkläderna, vi ska fara till Wien, till kejsaren."

Krpan tittade misstroget på honom och

svarade: "Den som far till Wien måste lämna magen utanför, det har jag hört av de gamle; jag för min del tänker ta min med mig, var än och när än affärer ska göras upp."

Tjänaren svarade: "Tro för allan del inte att jag skojar."

"Det vore nog inte så nyttigt, det," sade Krpan.

På det sade budbäraren i sin tur: "Det jag talat om för dig är dagsens sanning. Men har du inte något minne av hur du i förrfjor vintras lyfte undan stoet från vägen för en droska? Den där herrn i vagnen var kejsaren, och ingen annan, ska du veta."

Krpan blev alldeles paff och sade: "Kejsaren? Åh nej!"

"Kejsaren, kejsaren! Hör nu på! I Wien har